

Elvesztett évtized, megtalált szavak

VISSZHANG - LVIII. évfolyam, 1. szám, 2014. január 3.

Éppen 10 éve, az ÉS 2003-as karácsonyi számában jelent meg Bokros Lajos írása, a Verseny és szolidaritás. Rég érdektelenné vált álviták zajába vágott (volna) rendet ez a 130 pontból álló – miként a megjelenését követő napokban némi pátosszal és hatásukba vetett megalapozatlan bizalommal írtam –, egy szonettkoszorú fegyelmével egységbe szerkesztett gazdasági esszé. (Bokros tanár úr és a gondoskodó atya-állam, ÉS, 2004. jan. 30.) Nem kellett a Verseny és szolidaritás megértéséhez közgazdasági doktorátus. Akár egy családja pénzügyeivel törődő háziasszony, akár egy országgyűlési képviselő felkészültségével is könnyen megemészthető trivialitásokat fejtett ki a 130 pont. Már ha az olvasó nem volt ellenérdekelte azok befogadásával szemben.

Arról szóltak Bokros tézisei, hogy az európai életminőség elérésének feltétele a gazdaság gyors, az európai környezetét meghaladó ütemű növekedése. Arról, hogy a nyitott gazdaság, azaz a hazai és nemzetközi teljesítmények állandó versenyeztetése (miközben a magyar fogyasztó közvetlen jólétét szolgálja) egyben a gyártók, szolgáltatók versenyképessége fenntartásának feltétele is. Arról, hogy a költségvetés túlköltekezése és a munkaerő hatékonyságának növekedését meghaladó fogyasztásbővülés éppen onnan, a vállalati-vállalkozói szektortól vonja el a forrásokat, ahol azokra, a teljesítőképesség növelése érdekében, a legnagyobb szükség lenne. Arról, hogy a pénzügyi egyensúly és a növekedés nem egymást fékező, konfliktusos, hanem éppen fordítva, egymást feltételező célok. S további, egymáshoz rendezett tételek hosszú sora arról, hogyan válthatóak a piacgazdaság ezen alapelvei a szabadság és szolidaritás értékeinek egymást támogató valóságává.

Nos, nem vágott rendet a 130 pont. A gazdaság- és társadalompolitika alakítói és véleményformálói többnyire a fülük botját se mozgatták. Nem vitatták, nem cáfolták, nem ütköztették Bokros téziseit saját válaszaikkal és megoldásaikkal. S bár a „szakma” emlékszik, a 130 pont elveszett a „politikaformálók” hallgatásában.

Holott a gazdaság növekvő feszültségei már figyelmeztethették (volna) a másfél éve hatalmon lévő szocialista kormányt (vagy legalább liberális belső ellenzékét), hogy nem folytathatja – sőt licitálhatja túl – az első Orbán-kormány második félidejének „választási” költségvetéseit. Pedig egy vita nagyszerű alkalom lett volna az ellenzéknek is, hogy ne demagógiaversenyben, hanem érdemben támadja a kormány gazdaságpolitikáját, s bizonyítsa saját felkészültségét. Holott a szomszédos Szlovákiában már kezdtek meglátszani Dzurinda következetesen végigvitt reformjai: ugyanazoké a reformoké, amelyeket a Horn-kormány ifjú pénzügyminisztere évekkel korábban kezdett meg. „Saját kemény fejével törve szét a politikai gyávaság falát”, írtam akkortájt, némileg eltúlozva a pénzügyminiszter személyes szerepét. Hiszen az államcsőd fenyegetése közepette szerezte meg a reformjaihoz szükséges politikai támogatást, s el is veszítette nyomban, amint az összeomlás közvetlen veszélye elmúlt.

A reformfolyamat megtört, s a „népnyúzó Bokros-csomag” által megalapozott, stabil fejlődés néhány rövidke éve után megkezdődött a visszarendezés. A félszívű részreformok belefelladtak a politikai bátorság hiányába és az elmúlt negyedszázad talán legkártékonyabb eseményébe, a „szociális” népszavazásba. A populista demagógia lefékezésének elvetélt kísérlete, az őszödi beszéd megtört, visszájára fordult az ellenzék hangos és a kormánypárt csendes ellenállásán. Hiába ismétlődtek Bokros és sok más szakértő, gondolkodó figyelmeztetései: egy kockázatoknak kitett, törékeny társadalom és gazdaság várta a 2008-as vihart.

Így történhetett meg, hogy szlovák barátaink mára, történelmükben először, a szegényebb rokonnak járó

elnézéssel figyelhetik, mi zajlik határaiktól délre. Hasonlóan a rendszerváltás hajnalán a magyarországi fejlődést mintának tekintő népek sorához, akik lassan már elfelejthetik a 2008-as év megrázkódtatásait, és túlléptek Magyarország mai gondjain.

Magyarország, mint történelmében annyiszor, ismét elkanyarodott az európai fejlődés fővonalától. Visszaérkeztünk a hatalmi érdekeknek alárendelt gazdasági és civil szereplők, a politika primátusa korába. Az autonóm szereplők – gondolataik, értékeik, áruik és szolgáltatásaik – szabad versenyét lassan kiszorítják az „állam” által jóváhagyott értékek és gondolatok, a gazdaságban pedig az állami és az államhoz fűződő viszonyuk szerint preferált, monopolisztikus magánvállalkozások primátusa. Pontosan ez az, ami lehetetlenné tette, hogy a „létező szocializmus” több értéket termeljen, mint amennyit felél. Amitől reménytelenül eladósodott, s amelybe – saját versenyképtelenségébe – végül belebukott.

Bokros immáron tízzel több, 140 pontja, ismét időben érkezett.

Bár hasonlóan közérthető, mint az egykori 130, az Elvesztett évtized – A magyarországi gazdaság- és társadalomfejlődés újabb zsákutcája és a még mindig lehetséges modernizáció (2013/51-52., dec. 20.) alapvetése nem könnyű olvasmány. Szerzője teljességre (teljes körű kritikára és egy rövid, közép- és hosszú távú modernizációs program teljességére) törekszik, vállalva akár a szöveg „szárazságát” is, így az olvasó menthetetlenül találkozik figyelmét jobban és kevésbé felkeltő részletekkel.

A XX. század némileg impresszionista (inkább a szerző érdeklődésének kulcspontjait jelző) felvázolása után Bokros felteszi az első, legfontosabb kérdést: „Magyarország ötszáz éve nem volt annyira mentes a külső kényszerektől, mint az utolsó negyedszázadban. Teljes a szabadság. Nézzük meg, mire mentünk vele.”

Aztán sorolja saját válaszait. Negyedszázados hinta: a rendszerváltás története. Jogállami és erkölcsi kudarc: az Orbán-kormány jogi, alkotmányossági, kulturális és morális ellen-reformjainak és a külvilággal szemben indított „szabadságharcának” kritikája. Gazdasági és pénzügyi kudarc: Kelet-Európa élenjáró gazdaságának útja a sereghajtó státusig. A politika és gazdaság negatív egymásba fonódása: az Orbán-kormány gazdaságpolitikájának kritikája.

Ezt a 45 pontos (negyvenöt számozott bekezdésből álló) elemzést követi az alcímben foglalt ígéret: a „még mindig lehetséges modernizáció” tizenkét fejezete, 95 programpontja. Milyen Magyarországot szeretnénk? – a hosszú távú célok. A választás előtti feladat: az ellenzék egységének követelménye és megállapodás a legfontosabban, az alkotmányosság helyreállításában.

Innen csak a fejezetcímeket sorolom. Az alkotmányos jogállam helyreállítása. Kisméretű és hatékony központi kormányzat. Az önkormányzatiság újjáépítése. Alacsony adók, arányos közteherviselés. Nyugdíj és egészségügy. Mezőgazdaság és földtulajdon. Fizikai infrastruktúra. A közoktatás újjáépítése. Világszínvonalú felsőoktatás és kutatás... „Ahhoz, hogy a szörnyű elvesztett évtized után ne veszítsük el immár az egész huszonegyedik századot – írja Bokros az utolsó, 140. pontban – szükség van a jelenlegi sorvadás és pusztulás megállítására, az irányzat teljes megfordítására.”

Fejezetcímek. Feladatok, amelyeket Bokros a modernizációs folyamat helyreállítása kulcsának tekint. A „hogyanra” nézvést javaslom a teljes szöveg elolvasását, értelmezését, kritikáját. Hiszen – még egy idézet a 140. pontból – „Ha ebben az évtizedben nem fordul a kocka, akkor a leszakadás önerősítő folyamatá, önbeteljesítő jóslattá válhat. Felmérhetetlen ebben az írástudók felelőssége.” Az olvasni tudóké is.

Csak a világ teljes, leírása sohasem. Akad ebben a 140 pontban olyan, amelyet szívesen kiegészítenék, bírálnék magam is. Lévéen ez „az írástudók felelőssége”, sort fogok rá keríteni. S remélem, velem együtt, engem megelőzve, sokan mások.

Hiszen csak a vita, közös gondolkodás, a közös és eltérő vélemények, szándékok megfogalmazása kényszerítheti a „politikaformálókat”, hogy maguk is megadják válaszaikat erre a 140 pontra. Nehogy – ahogy egykor a 130, máig nyögjük a következményeit – ez a 140 tézis is elvesszen a hallgatásban. Ugyanezt? Mást? Másképpen?

Válaszok kellenek, nehogy Bokrosnak igaza legyen. Mármint a posztszocialista átalakulás kelet-európai folyamatait elemző remek, angolul megjelent könyve, az Accidental Occidental (CEU Press, 2013) utolsó bekezdésében. „After a century of successful reforms our part of the world may finally become no longer accidentally occidental.” Egy évszázad gondos reformjai után talán már a mi világunk sem lesz nagyjából nyugatias. Nincs annyi időnk.

(Bokros Lajos 140 pontja díjmentesen olvasható a www.es.hu-n.)